

ERMENİ TARİH DERS KİTAPLARINDA OSMANLI VE TÜRK İMAJI

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

© Copyright 2020

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

*Kapak görseli: Sardarabad Muhaberesi Kahramanlık Anıtı (9. Sınıf, 2008, 129)

ISBN

978-625-7679-22-0

Kitap Adı

Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı ve Türk İmajı

Yazar

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS000000

DOI

10.37609/akya.826

- 1.Baskı Dora Yayınları, Bursa, 2013
- 2.Baskı TEPAV Yayınları, Ankara, 2016
- 3.Baskı Akademisyen Yayınları, Ankara, 2021

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Bu çalışma “Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı / Türk İmajı” başlıklı (110K571 nolu) ve Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu tarafından yürütölen TÜBİTAK 1001 projesi çerçevesinde hazırlanmıştır. Proje Bulgaristan, Yunanistan, Kıbrıs, Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Arnavutluk, Ermenistan ve Rusya gibi Balkan ve Karadeniz ölkelerinin ilköğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlamaktadır. Bu proje kapsamında hazırlanan bu çalışmada ise söz konusu ölkelerden biri olan Ermenistan’da ilk ve orta öğretim kurumlarında 2010-2011 öğretim yılında zorunlu olarak okutulan tarih ders kitapları ele alınmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini İmgebilim (Imagology) oluşturmaktadır. Bu kapsamda ders kitaplarında Türk ve Osmanlı kavramına dair oluşturulan olumsuz ve önyargılı algılar, stereotipler ve imgeler incelenerek, bu algıların oluşturulmasındaki temel etkenler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Araştırma sırasında Ermenistan’ın ilk ve ortaöğretim düzeyinde okutulan tarih ders kitapları taranarak, söylem ve harita, resim, çizim vs. gibi görsel malzemelerde de Osmanlı/Türk imgesini şekillendiren açık/örtük anlatılar ve göstergeler de değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde geçmişten günümüze devam eden uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenebilmesine bu yolla bir katkı sunmaktır. Bilindiğı gibi toplumlar arasındaki sorunların çözümlenmesinde halkların ve yöneticilerin birbirlerine ilişkin değer yargıları ve algılamalarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Söz konusu değer yargılarının öğrenilmesinde etkin temel faktörlerinden biri de ilköğretim kurumlarıdır. Bu kurumlarda “zorunlu” tutulan öğrenme süreçleri ve okutulan bilgiler yaratılan “öteki” kimliğinin günlük yaşamdaki konumunu da belirlemektedir. Dolayısıyla bireyin erken yaşlarda edindiğı bilgilerin doğru ve tarafsız olması, bu bilgilerin sonraki kuşaklara da aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda daha da önemli bir hale gelmektedir.

Bilindiğı gibi imgeler pozitif olduğu kadar negatif amaçlar içinde kolayca kullanılabilmektedir. Bu anlamda herhangi bir ölkeye dair olumlu ya da olumsuz bir kararın alınmasında, ya da siyasi bir gündem yaratmada yazılı veya görsel imgenin oldukça güçlü ve etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle bu

çalışmada öncelikle imgebilim metodundan yararlanılarak söz konusu eserlerde “biz” ve “öteki”nin nasıl yansıtıldığı, bunların görsel malzemelerle nasıl desteklendikleri oluşturulmak istenen açık/gizli stereotipler tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmada anlatılan stereotiplerin doğruluğu veya yanlışlığından ziyade bunların asıl hedefinin ne olduğu ve ne anlama geldiği yorumlanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın Ermenice metinlerden yararlanılarak hazırlanmış olması ve bu konuda henüz Türkiye’de ve uluslararası literatürde detaylı bir araştırmanın yapılmamış olması da konunun önemi ve orijinallliği açısından dikkate değerdir.

Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BAL-KAR) bünyesinde yürütülen bu projeye sağladığı destek için TÜBİTAK’a ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na teşekkür ederim. Ayrıca ilgili projeye beni araştırmacı olarak öneren Prof. Dr. Seyit Sertçelik’e ve projeye beni dâhil ederek, çalışmam boyunca beni yönlendiren ve başta Ermenistan tarih ders kitaplarının temini olmak üzere birçok konuda beni destekleyen proje yürütücüsü Prof. Dr. Mehmet Hacısalıhoğlu’na şükranlarımı sunarım. Konuyla ilgili bilgi ve belgelerini benimle paylaşan proje ekibine, internet sorunlarında yardımcı olan proje bursiyeri Emin Uzun’a ve kitabın yayına hazırlanması aşamasında desteğini esirgemeyen ve önerileri ile yeni ufuklar açan Doç. Dr. Mustafa Serdar Palabıyık’a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
TEORİK ÇERÇEVE	
1.1. İmge ve İmgebilimin Tanımı	7
1.2. İmgelerin Oluşumunda Kültürel ve Tarihsel Olguların Rolü	12
1.3. İmgebilimin Metodolojisi	17
2. BÖLÜM	
DÜNYADA TARİH DERS KİTAPLARININ REVİZYONU VE ERMENİSTAN'DA OKUTULAN TARİH DERS KİTAPLARI	
2.1. Konuyla İlgili Literatür ve Dünya'da Tarih Ders Kitaplarının Revizyonu Üzerine Yapılan Çalışmalar	23
2.2. Türkiye'de Tarih Ders Kitaplarının Revizyonu İle İlgili Yürütülen Çalışmalar	28
2.3. Ermenistan'da Eğitim Sistemi	32
2.4. Ermenistan'da Tarih Ders Kitapları, Tarih Eğitimi ve Müfredat	37
2.4.1. Ermenistan'da Tarih Ders Kitapları	38
2.4.2. Ermenistan'da Tarih Eğitimi	41
2.4.3. Ermenistan'da Tarih Müfredatı	43
3. BÖLÜM	
İLK ÇAĞLARDAN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SONUNA KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNİN TARİH DERS KİTAPLARINDA SUNUMU	
3.1. Tarih Ders Kitaplarında İlkçağ Anlatısında Ermeni Kahramanlık ve Mağduriyet Stereotiplerinin Oluşturulması	45
3.2. Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşuna Kadar Türk-Ermeni İlişkilerinin Sunulması	53
3.3. Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk-Ermeni İlişkilerinin Sunulması	59
3.3.1. Klasik Dönemde Osmanlı-Ermeni İlişkileri	60
3.3.2. Ermeni Bağımsızlık Hareketleri ve Osmanlı İmparatorluğu	81
3.3.3. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Ermenistan Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Osmanlı ve Büyük Millet Meclisi Hükümetleri ile İlişkileri	102

3.3.3.1. Ermenistan Cumhuriyeti'nin Kurulması ve Osmanlı ve Büyük Millet Meclisi Hükümetleri ile İlişkileri.....	102
3.3.3.2. Brest-Litovsk Antlaşması.....	115
3.3.3.3. Mondros Mütarekesi	118
3.3.3.4. Sevr Antlaşması	120
2.1. Gümrü Antlaşması	126

4. BÖLÜM

TEHCİR, SOVYET VE SOVYET SONRASI TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ İLE GÖÇ VE DİASPORA KAVRAMLARININ TARİH DERS KİTAPLARINDAKİ SUNUMU

4.1. 1915 Tehcirinin Tarih Ders Kitaplarında Sunumu.....	129
4.2. Göç ve Diaspora Kavramlarının Tarih Ders Kitaplarında Sunumu	139
4.3. Ders Kitaplarında Sovyetler Birliği ve Sovyet Sonrası Dönemde Türk-Ermeni İlişkileri	146
SONUÇ.....	151
ERMENİSTAN'DAKİ GENÇLER ARASINDA 2013 YILINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN TÜRK ALGISI ANKETİ.....	157
KAYNAKÇA	190
İNDEKS.....	199

KAYNAKÇA

ERMENİCE KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Վ. Բարխուդարյան, Բ. Հարությունյան և ուրիշն, Հայոց Պատմություն: Հանրակրթական Դպրոցի 5-րդ Դասարանի Դասագիրք, Երեվան, Լույս Հրատարակչություն, 2000. (V. Barkhudaryan, B. Harut'yunyan yev uricn, Hayots Patmut'yun, Hanrakrt'akan Dprotsi 5-rd Dasarani Dasagirk', Yerevan, Luys Hratarak-
չ'ut'yun, 2000 – V. Barkhudaryan, B. Harutyunyan (vd.), Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 5. Sınıf Ders Kitabı, Erivan, Luys [Işık] Yayınevi, 2000).
- Վ. Բարխուդարյան, Բ. Հարությունյան, Գ. Սարգսյան, Հ. Ավետիսյան, Ա. Մովսիսյան, Պ. Հովհաննիսյան, Հայոց Պատմություն: Հանրակրթական Դպրոցի 6- րդ Դասարանի Դասագիրք, Արմենիա, Մակմիլան, 2007. (VI. Barkhudaryan, B. Harut'yunyan, G. Sargsyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannis-
yan, Hayots Patmut'yun: Hanrakrt'akan Dprotsi 6-rd Dasarani Dasagirk', Armenia, Makmilan, 2007 - VI. Barkhudaryan, B. Harut'yunyan, G. Sargsyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannisyan, Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 6. Sınıf Ders Kitabı, Erme-
nistan, Makmilan Yayınevi, 2007).
- Բ. Հարությունյան, Վ. Բարխուդարյան, Հ. Սարգսյան, Ի. Ղարիբյան, Պ. Հովհաննիսյան, Գ. Հարությունյան, Գ. Գրիգորյան, Պ. Չոբանյան, Հայոց Պատմություն: Հանրակրթական Դպրոցի 7-րդ Դասարանի Դասագիրք, Արմենիա, Մակմիլան, 2009. (B. Harut'yunyan, VI. Barkhudaryan, H. Margaryan, İ.Ğaribyan, P. Hovhannisyan, G. Harut'yunyan, G. Grigoryan, P. Çobanyan, Hayots Patmut'yun: Hanrakrt'akan Dprotsi 7-rd Dasarani Dasagirk', Armenia, Makmilan, 2009 - B. Harut'yunyan, VI. Barkhudaryan, H. Margaryan, İ.Ğaribyan, P. Hovhan-
nisyan, G. Harut'yunyan, G. Grigoryan, P. Çobanyan, Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 7. Sınıf Ders Kitabı, Ermenistan, Makmilan Yayınevi, 2009).
- Պ. Չոբանյան, Վ. Բարխուդարյան, Ա. Խառատյան, Է. Կոստանյան, Ռ. Գասպարյան, Դ. Մուրադյան, Ռ. Սահակյան Ա. Հակոբյան, Հայոց Պատմություն: 8- րդ Դասարան Դասագիրք, Երևան, Մակմիլան, 2007. (P. Çobanyan, V. Barkhudar-
yan, A. Khar'atyan, E. Kostandyan, R'. Gasparyan, D. Muradyan, R'. Sahakyan, A. Hakobyan, Hayots Patmutyün: 8-rd Dasarani Dasagirk', Yerevan, Makmilan, 2007 - P. Çobanyan, V. Barkhudaryan, A. Khar'atyan, E. Kostandyan, R'. Gasparyan, D. Muradyan, R'. Sahakyan, A. Hakobyan, Ermeni Tarihi: Ortaöğretim 8. Sınıf Ders Kita-
bı, Erivan, Makmilan Yayınevi, 2007).
- Վ. Բարխուդարյան, Ա. Հակոբյան, Հ. Հարությունյան, Վ. Ղազախեցյան, Յու. Հովսեփյան, Է. Մինասյան, Է. Մելքոնյան, Հայոց Պատմությունը: Դասագիրք Հանրակրթական Դպրոցի 9- րդ Դասար, Արմենիա, Մակմիլան, 2008. (V. Barkhudaryan, A. Hakobyan, H. Harut'yunyan, V. Ğazakhetsyan, Yu. Hovsep'yan, E. Mi-
nasyan, E. Melk'onyan, Hayots Patmutyün: Dasagirk' Hanrakrt'akan Dprotsi 9-rd Dasar, Armenia, Makmilan, 2008 - V. Barkhudaryan, A. Hakobyan, H. Harut'yunyan, V. Ğazakhetsyan, Yu. Hovsep'yan, E. Minasyan, E. Melk'onyan, Ermeni Tarihi: Orta-
öğretim 9. Sınıf Ders Kitabı, Ermenistan, Makmilan Yayınevi, 2008).

- Ա. Մելքոնյան, Հ. Ավետիսյան, Ա. Մովսիսյան, Պ. Հովհաննիսյան, Է. Դանիելյան, Վ. Բարխուդարյան, Գ. Հարությունյան, Պ. Չոբանյան, Հայոց Պատմություն: 10-րդ Դասարան Դասագիրք, Երեվան, Չանգակ, 2009. (A. Melk'onyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannisyan, E. Danielyan, V. Barkhudaryan, G. Harut'yunyan, P. Çobanyan, Hayots Patmut'yun: 10-rd Dasaran Dasagirk', Yerevan, Zangak, 2009 - A. Melk'onyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannisyan, E. Danielyan, V. Barkhudaryan, G. Harut'yunyan, P. Çobanyan, Ermeni Tarihi: 10. Sınıf Ders Kitabı, Erivan, Zangak Yayınevi, 2009).
- Ա. Մելքոնյան, Պ. Չոբանյան, Ա. Սիմոնյան, Ա. Նազարյան, Վ. Բարխուդարյան, Է. Գևորգյան, Է. Խաչատրյան, Հայոց Պատմություն: 11-րդ Դասարան Դասագիրք, Երեվան, Չանգակ, 2010. (A. Melk'onyan P. Çobanyan, A. Simonyan, A. Nazaryan, V. Barkhudaryan, E. Gevorgyan, E. Khaçatryan, Hayots Patmut'yun: 11-rd Dasaran Dasagirk', Yerevan, Zangak, 2010 - A. Melk'onyan P. Çobanyan, A. Simonyan, A. Nazaryan, V. Barkhudaryan, E. Gevorgyan, E. Khaçatryan, Ermeni Tarihi: 11. Sınıf Ders Kitabı, Erivan, Zangak Yayınevi, 2010).
- Ա. Մելքոնյան, Յ. Հովսեփյան, Է. Գևորգյան, Ա. Վիրաբյան, Է. Մինասյան, Հայոց Պատմություն: 12-րդ Դասարան Դասագիրք, Երեվան, Չանգակ, 2011. (A. Melk'onyan, Y. Hovsep'yanyan, E. Gevorgyan, A. Virabyan, E. Minasyan, Hayots Patmut'yun: 12-rd Dasaran Dasagirk', Yerevan, Zangak, 2011 - A. Melk'onyan, Y. Hovsep'yanyan, E. Gevorgyan, A. Virabyan, E. Minasyan, Ermeni Tarihi: 12. Sınıf Ders Kitabı, Erivan, Zangak Yayınevi, 2011).

MAKALELER

- Ա. Կ. Պողոսյան, “Գևորգ Չաուշ”, Լրաբեր Հասարակական Գիտությունների, No. 7, 1989, s.24-36, (S. K. Poğosyan, “Gevorg Çauş”, Lraber Hasarakakan Gitut'yunneri, No. 7, 1989, s.24-36 – S. K. Poğosyan, “Gevorg Çavuş”, Sosyal Bilimler Dergisi, No. 7, 1989, s. 24-36).

TÜRKÇE KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Aytaç, Gürsel, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, İstanbul, Say Yayınları, 2003.
- Borkowski, Nancy, Organizational Behavior in Health Care, London, Jones and Bartlett Publishers, 2011.
- Bournoutian, George A., A Concise History of the Armenian People, Costa Mesa, Mazda Publishers, 2002.
- Bozkuş, Yıldız Deveci, Parlamento Kararları ve Yabancı Basında Ermeni Sorunu, Ankara, Sistem Yayınları, 2013.
- Cornell, Svante E., Azerbaijan Since Independence, New York, ME Sharpe Incorporated, Armonk, 2010.
- Çelebyan, Antranik, Antranik Paşa, İstanbul, Peri Yayınları, 2003.
- Dellal, Nevide Akpınar, Türk Sorunu: Asya-Avrupa Ekseninde Türkler, İstanbul, Büke Kitapları, 1.Baskı, 2006.
- Demirel, Özcan, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Öğretme Sanatı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2012.

- Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Gal, Meredith. D., *Handbook of Evaluation and Selecting Curriculum Materials*, Washington, DC, Allyn & Bacon, 1981.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Hesapçıoğlu, Muhsin, *Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim*, İstanbul, Beta Yayınları, 1994.
- Hovannisian, Richard G., *The Armenian People From Ancient to Modern Times, Volume II: Foreign Dominion to Statehood: The Fifteenth Century to the Twentieth Century*, New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- Kula, Onur Bilge, *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, 1, 2, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1992.
- Kula, Onur Bilge, *Batı Düşününde Türk ve İslam İmgesi*, İstanbul, Büke Yayınları, 2002.
- Kurkjian, Vahan M., *A History of Armenia*, New York, Indoeuropean Publishing, 2008.
- Laçiner, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası: Ermeni İddiaları Türkiye'nin Dünya İle İlişkilerini Nasıl Etkiliyor?*, Ankara, USAK Books, 2008.
- MacRae, C. Neil ve Charles Stangor, Miles Hewstone, *Stereotypes and Stereotyping*, New York, Guilford Press, 1996.
- Mitchell, Thomas W. J., *Iconology: Image, Text, Ideology*, Chicago, University of Chicago Press, 1986.
- Okur, Yasemin ve İlhan Genç, Tuğrul Özcan, Mevlüt Yurtbay, Akın Sever, *Ortaöğretim Tarih Ders Kitabı*, Ankara, MEB Yayınları, 2012.
- Panossian, Razmik, *The Armenians: From Kings and Priests to Merchants and Commissars*, New York, Columbia University Press, 2006.
- Pingel, Falk, *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*, Paris/Braunschweig, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, 2010.
- Redgate, Anne Elizabeth, *The Armenians*, Oxford, Blackwell Publishers, 1998.
- Sennett, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü* (Çev. Serpil Durak- Abdullah Yılmaz), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.
- Seyfeli, Canan, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, Ankara, Aziz Andaç Yayınları, 2005.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları: 1920-1945*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Şahin, Gürsoy, *Osmanlı Devleti'nde Katolik Ermeniler Sivaslı Mihitar ve Mihitarsitler*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008.
- Şimşir, Bilal, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2005.
- Timur, Taner, *Osmanlı Kimliği*, İstanbul, Hil Yayınları, 1986.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1969.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, 1971.
- Ulağlı, Serhat, *İmgebilim "Öteki"nin Bilimine Giriş*, Ankara, Sinemis Yayınları, 2006.
- Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul, Belge Yayınları, 1987.
- Ünalın, Ali İhsan, *Ermeni Sorunu*, İstanbul, Şan Ajans Yayınları, 2002.
- Yapıcı, A., *Din, Kimlik ve Önyargı (Biz ve Onlar)*, Adana, Karahan Kitabevi, 2004.
- Yarman Arsen ve Ara Aginyan, *Sultan II Mahmud ve Kazaz Artin Amira, Surp Pırgıç* İstanbul, Kültür Yayınları, 2013.

KİTAPTA MAKALELER

- Barsoumian, Hagop, "The Eastern Question and the Tanzimat Era", (Der.) Richard G. Hovannisian, *The Armenian People From Ancient to Modern Times, Volume II*, New York, Palgrave Macmillan, 2004, s.175-201.
- Beller, Manfred, "Perception, Image, Imagology", (Der.) Manfred Beller ve Joep Leerssen, *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey*, Amsterdam, Rodopi Publications, 2007, s. 3-16.
- Cabbarlı, Hatem, "Ermeni Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Faktörü (Kültür, Coğrafya ve Din)", (Der.) Metin Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, *Hoşgöründen Yol Ayrımına Ermeniler*, Cilt 2, Erciyes Üniversitesi Yayını, 2009, s.285-311.
- Kouymjian, Dickran, "Armenia from the Fall of the Cilician Kingdom (1375) to the Forced Emigration under Shah Abbas (1604)", *The Armenian People from Ancient to Modern Times*, (Der.) Richard Hovannisian, New York, St. Martin Press, 1997, Cilt 2, s.1-57.
- Leerssen, Joep, "Imagology: History and method", (Der.) Manfred Beller ve Joep Leerssen, *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey*, Amsterdam, Rodopi Publications, 2007, s. 17-32.
- Lütem, Ömer Engin, "The Armenian Question from Lausanne to the Present", (Der.) Ömer Engin Lütem, *The Armenian Question Basic Knowledge and Documentation*, Ankara, Terazi Publishing, 2009, s. 29-42.
- McCarthy, Justin, "Armenian Rebellions and the Ottomans", (Der.) Ömer Engin Lütem, *The Armenian Question Basic Knowledge and Documentation*, Ankara, Terazi Publishing, 2009, s.57-76.
- Palabıyık, M. Serdar ve Yıldız Deveci Bozkuş, "Turkish – Armenian Relations (1918-2008)", (Der.) Ömer Engin Lütem, *The Armenian Question, Basic Knowledge and Documentation*, Ankara, Terazi Publishing, 2009, s.231-266.
- Palabıyık, M. Serdar, "Ermeni Sorununa Giriş: Başlangıçtan Lozan Antlaşması'na Kadar", *Ermeni Sorunu, Temel Bilgi ve Belgeler Genişletilmiş 2. Baskı*, (Der.) Ömer Engin Lütem, Ankara, Terazi Yayıncılık, 2009, s.3-22.
- Tuncay, Mete, "Tarih Öğretiminin İyileştirilmesine Yönelik Düşünceler", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İzmir, 1998, s.55-57.
- Velychenko, Stephen, "National History and the 'History of the USSR': The Persistence and Impact of Categories", (Der.) Donald V. Schwartz and Razmik Panosian, *Nationalism and History, The Politics of Nation-Building in Post-Soviet Armenia, Azerbaijan and Georgia*, Toronto, University of Toronto, Centre for Russian and East European Studies, 1994, s.28.
- Zolyan, Mikayel, "Writing the History of Present: The Post-Soviet Period in Armenian History Textbooks", (Der.) Nino Lejava - Khatuna Samnidge, *History Lessons of the 20th Century: "Our Neighbours" and "Us" (Turkey and the South Caucasus)*, Tbilisi, Heinrich Boll Stiftung, 2011, s.123-141.

MAKALELER

- Akman, Şefik Taylan, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, -Cilt 1, No 1, 2011, s.80-109.

- Arslandoğlu, İbrahim, "Kültür ve Medeniyet Kavramları", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2001, s.243-255.
- Attar, Aygün, "Ermeni Kimliği'nin Anatomisi", Akademik İncelemeler, 2007, Cilt 2, No 1, 2007, s.291-308.
- Aydın, Mithat, "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), No. 19, 2006, s.79-122.
- Bal, Halil, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Cilt 5, 2012, s.25-51.
- Balcı, Ali, "Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür", Bilgi Dergisi, 2006, s.25-36.
- Borries, Bodo von, "The Third Reich in German History Textbooks Since 1945", Journal of Contemporary History, Vol. 38, No. 1, Redesigning the Past, Ocak 2003, s.45-62.
- Bukh, Alexander, "Japan's History Textbooks Debate: National Identity in Narratives of Victimhood and Victimization", Asian Survey, Cilt 47, No. 5, Eylül/Ekim 2007, s.683-704.
- Cahalan Don ve Frank N., "Free Answer Stereotypes and Anti-Semitism", The Public Opinion Quarterly, Cilt 13, No. 1, Bahar 1949, s.93-104.
- Chew III, William L., "What's in a National Stereotype? An Introduction to Imagology at the Threshold of the 21st Century", Language and Intercultural Communication, Cilt 6, No. 3-4, 2006, s.179-187.
- Çelikpala, Mithat, "From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey", Middle Eastern Studies, Cilt 42, No.3, Mayıs 2006, s.423-446.
- Çelikpala, Mithat, "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, No. 25, Bahar 2010, s. 93-126.
- Dayı, S. Esin, "1918-1920 Yılları Arasında Iğdır ve Çevresindeki Siyasi Gelişmeler", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, 2010, s.1-27.
- De Baets, Antoon, "Profile of the History Textbook Author as a Mediator Between Historiography and Society", Internationale Schulbuchforschung/International Textbook Research, 1994, s.515-34.
- Demircioğlu, İsmail H., "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'deki Tarih Öğretiminin Genel Amaçlarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, No 2, 2006, s.133-146.
- Dilek, M. Sait, "Mütareke Döneminde Türk Ordusu'nun Elviye-i Selâse'den Tahliye Edilmesi", Atatürk Dergisi, Cilt 3, No. 3, 2010, s.233-238.
- Dursun, Dilek ve Gülçin Yapıcı, "Does History Teaching Contribute to Showing Respect and Sympathy for Others?", Contemporary Public Debates Over History Education, Cilt 6, 2010, s.203-220.
- Eken, Huriğül, "Küreselleşme ve Ulus Devlet", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No.16, 2006, s.243-262.
- Firer, Ruth, "Human Rights in History and Civics Textbooks: The Case of Israel", Curriculum Inquiry, Cilt 28, No. 2, Yaz 1998, s.195-208.
- Freedman, Sarah Warshauer ve Harvey M. Weinstein, Karen Murphy, Timothy Longman, "Teaching History After Identity-Based Conflicts: The Rwanda Experience", Comparative Education Review Cilt 52, No. 4, 2008, s.663-690.
- Friedman, Norman, "İmge", Kitaplık, No. 74, Temmuz-Ağustos, 2004, s.80-88.
- Güçlü, Nezahat, "Örgüt kültürü", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003, s.147-

- 159.
- Hewsen, Robert H., *Science in Seventh-Century Armenia: Ananias of Sirak*, Isis, Cilt 59, No. 1, Bahar 1968, s.32-45.
- Hopkins, Nick ve Christopher Moore, "Categorizing the Neighbors: Identity, Distance, and Stereotyping", *Social Psychology Quarterly*, Cilt 64, No. 3, Eylül 2001, s.239-252.
- Işıldak, R. Suat, "Yaratmada İlk Adım: İmge ve İmgelem", *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, Cilt 2, No.1, Haziran 2008, s.64-69.
- Küçüköner, Mustafa, "Sanatta İmge, Simge ve Gösterge İlişkilerine Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, No. 7, 2010, s. 76-81.
- Millas, Hercules, "History Textbooks in Greece and Turkey", *History Workshop Journal*, Cilt 31, No. 1, 1991, s. 21-33.
- Millas, Iraklis, "Tourkokratia: History and the Image of Turks in Greek Literature", *South European Society and Politics*, Cilt 11, No. 1, Mart 2006, s. 47 – 60.
- Nahya, Z. Nilüfer, "İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar", *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), Cilt 1, No 1, 2011, s.27-38.
- Nicholls, Jason, "Methods in School Textbook Research" *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, Cilt 3, No. 2, 2003, s.11-26.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı Kimliği", *Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı*, No.19, 1999, s. 77-85.
- Özdal, Barış, «Osmanlı İmparatorluğu'nun Taraf Olduğu Uluslararası Andlaşmalar İtibarıyla Ermeni Sorunu (1918-1922 Dönemi)», *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 2, No. 4, Aralık 2006, s.173-188.
- Parsa, Alev Fatoş, "İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi", *Fotoğrafya Dergisi*, Cilt 19, 2007, s.1-14.
- Paxton, Richard J., "A Deafening Silence: History Textbooks and the Students Who Read Them", *Review of Educational Research*, Cilt 69, No.3, Sonbahar 1999, s.315-339.
- Safran M., ve Ata Bahri, "Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar: Türkiye'de Tarih Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, No 1, 1996, s.11-26.
- Schein, Edgar H., "Örgütsel Kültür", Çev. Atilla Akbaba, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, No. 3, 2002, s.6-14.
- Spyrou, Spyros, "Constructing 'the Turk' as an Enemy: The Complexity of Stereotypes in Children's Everyday Worlds", *South European Society and Politics*, Cilt 11, No 1, 2006, s. 95 – 110.
- Şahin, Gürsoy, "Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerine Üzerine bir İnceleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt VII, No. 1, Haziran 2005, s.184-207.
- Şimşek, Ahmet, "Türkiye'de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezilik", *TSA Dergisi*, Cilt 11, No.1, Nisan 2007, s.9-38.
- Şıvgın, Hale, "Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi", *Akademik Bakış*, Cilt 2, No. 4, Yaz 2009, s.35-53.
- Ural, Selçuk, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Mondros Mütarekesi'ne Şark Vilâyetlerinde Mülkî ve İdarî Sorunlar", *Hacettepe Üniversitesi: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, No 11, Bahar 2010, s.45-63.
- Uygun, Selçuk, "Üniversite Gençlerinin "Öteki" Kimliklere İlişkin Önyargıları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, No. 29, 2006, s.103-122.

- Ültanır, Gülcan, "Eğitim-Kültür İlişkisi", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, No 3, 2003, s.296-315.
- Wallace Sherri L. ve Marcus D. Allen, "A report of the APSA Standing Committee on the Status of Blacks in the Profession" PS: Political Science and Politics, Cilt 41, No. 1, Ocak 2008, s.153-160.
- Wilcox, George M., "Education in Soviet Armenia", Journal of Educational Sociology, Cilt 2, No. 4, Kasım 1928, s.221-231.
- Yapıcı, Asım, "Din Bilimleri Alanında Yapılan Empirik Çalışmalarda Karşılaşılan Metodolojik Bir Problem: Ölçek mi Olgu mu Ölçeği Oluşturmakta?", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 4, No. 1, Ocak – Haziran 2004, s.85-118.
- Yavuz, Fikrettin, "Ermeni Kimliği'nin İnşasında Bir Patrik Portresi: Mıgırdıç Kırımyan", SBE Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 2, No 1, 2007, s.257-289.
- Yıldız, Süleyman, "Türk ve Alman Toplumlarında Kültürel İlişkiler, İmgeler ve Medya", Milli Folklor, Cilt 18, 2006, s.37-46.
- Zolyan Mikayel ve Tigran Zakaryan, "Representations of "Us" and "Them" in History Textbooks of Post-Soviet Armenia", Internationale Schulbuchforschung/ International Textbook Research, Cilt 30, No 4, 2008, s.785-795.

İNTERNETTEN ALINAN KAYNAKLAR

- "Armenian Education", (12.09.2010), <http://armenia-dimord.blogspot.com/> (Erişim Tarihi: 28.05.2013).
- "Education", (2013), <http://www.tacentral.com/education.asp> (Erişim Tarihi: 01.04.2013)
- "Textbook Generating Activities", (21.04.2009), <http://www.armeniaemb.org/DiscoverArmenia/armedu.htm> (Erişim Tarihi: 15.01.2012).
- Arslanoğlu, İbrahim, "Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme", (2005), <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/turkdegerleriuzerine.pdf> (Erişim Tarihi: 30.03.2012).
- Kumkale, Tahir Tamer, "Ermenistan Ortaokul Tarih Kitaplarında Yer Alan Türk Düşmanlığı ve Ermeni Soykırımı Ders Notları", (24.04.2012), <http://www.kumkale.net/yazi.asp?id=1268> (Erişim Tarihi: 12.01.2013).
- Lokmagözyan, Diran, "Eski Çağdan Günümüze Kadar Ermenistan'ın Kısa Tarihi", (2012), <http://akunq.net/tr/?p=15350> (Erişim Tarihi: 12.06.2013).
- Öztan, Tebesüm, "Öfkeyi Çizmek: Milliyetçi Tahayyülde Düşman Portreleri", (Yayın Tarihi Yok), http://www.academia.edu/3293720/OFKEYI_CIZMEK_MILLIYETCI_TAHAYYULDE_DUSMAN_PORTRELERI (Erişim Tarihi: 11.03.2013).
- Rajablı, Ali, "History of Coinage in Azerbaijan", (23.11.2012), <http://irs-az.com/new/pdf/201212/1355230091189936170.pdf> (Erişim Tarihi: 22.12.2012).
- Selvi, Haluk, "Ermeni Soykırımı Tarih Yazımı", (12.01.2006) <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/ermtaryazimi.pdf> (Erişim Tarihi: 24.11.2012).
- Ülker, Ufuk ve Gülşah Sezer, Selva Kenavlı, "Tarih Eğitiminde Yeni Bir Modele İhtiyacımız Var!.", (2004), <http://www.tarihvakfi.org.tr/egitim/yenimodel.asp> (Erişim Tarihi: 20.02.2012).

RESMİ WEB ADRESLERİ

- "Armenian Education", (2010), <http://armenia-dimord.blogspot.com/> (Erişim Tarihi: 25.12.2011).
- "Education System in Armenia", The Ministry of Education and Science of Armenia, (05.1998), <http://www.bibl.u-szeged.hu/oseas/armedu.html> (Erişim Tarihi: 19.11.2012).
- "History", Georg Eckert Institute, (13.11.2012), <http://www.gei.de/en/the-institute/history.html> (Erişim Tarihi: 13.12.2012).
- Harutyunyan, Karine "The Case Studies: Armenia", Frances Pinter (Der.), Center for Education Projects Ministry of Education and Science, (Yayın Tarihi Yok) http://www.osi.hu/cpd/policyresources/chapter03_armenia.html (15.02.2012).
- "State Program for Educational Development" (For The Period of 2001 - 2005), Ministry of Science and Education of The Republic of Armenia, http://www.ehea.info/Uploads/Documents/National_Report_Armenia_05.pdf (Erişim Tarihi: 05.03.2013).
- Satenik Mkrtchyan, "The Republic of Armenia's Neighbors in the Late 19th and Early 20th Centuries in Contemporary World History School Textbooks", (21.11.2012), the Heinrich Boell Stiftung South Caucasus http://georgien.boell-net.de/downloads/History_Lessons_XX_Century.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2013).
- Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", (1988), s.1-12, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/791/10147.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2012).
- "The Constitution of The Republic of Armenia", (05.07.1995), <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1&lang=eng#2> (Erişim Tarihi: 04.04.2013).

TEZLER

- Boz, Erdoğan Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2010.
- Dalakkaya, Ayşe, Dido Sotiriyyu'nun "Benden Selam Söyle Anadolu'ya" ve Ahmet Yorulmaz'ın "Savaşın Çocukları" Romanlarında Türk-Yunan İmgelerinin Karşılaştırılması, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2008.
- Deveci, Yıldız, Zaven Biberyan'ın "Yalnızlar" Adlı Romanıyla Barbara Frischmuth'un "Pembe ve Avrupalılar" Adlı Romanında Türk İmgesi, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Hapsari, Ignatia Rani Prastya, The Impact of World War II toward the Way Japanese Stereotypes Foreigner in Shusaku Endo's Wonderful Fool, Doktora tezi, Unika Soegijapranata, 2013.
- Kırca, Hasan Serkan, İngiliz Seyyah Sir Charles Fellows'un Eserlerinde Türkiye ve Türk İmajı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2010.
- Meraç, Hediye, Lise Tarih Ders Kitaplarının İçerik ve Yöntem Açısından Analizleri, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Oskay, Yeliz, Sanat Eğitiminde İmge ve İmgenin Yeri, Anadolu Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2004.
- Wakizaka, Keisuke, Türkiye'deki Gürcü Ve Çerkes Diasporasının Gözüyle Abhazya Meselesi ve Kimlik Sorunu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.
- Yıldırım, Murat, Lise Tarih ve Cumhuriyet Tarih Ders Kitaplarında Türk-Ermeni İlişkileri (1930- 2000), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2007.

Žunić, Mirna Hırvatistan’da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

SÖZLÜKLER

Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.

Nuri Bilgin, Sosyal Psikoloji Sözlüğü, İstanbul, Baglam Yayıncılık, 2003.

KONFERANSLAR

McCarty, Justin, “Ermeni Terörizmi”, Dumlupınar Üniversitesi Ermeni Sorunu Konferansı, 05.07.2005, s.1-9.